วิเคราะห์มนุษย์กับการปกครองในอรรถกถาธรรมบท

มานพ นักการเรียน

E-mail: manopsrc@hotmail.com

รับต้นฉบับ 20 กรกฎาคม 2559 วันที่เผยแพร่ 20 ธันวาคม 2559

บทคัดย่อ

อำนาจเป็นสิ่งที่มีอยู่คู่กับการปกครอง สังคมใดมีการปกครอง สังคมนั้นก็ย่อมมีการใช้อำนาจ อำนาจที่ต้องการคืออำนาจที่เป็นธรรม (ธรรมวัส) รัฐไหนไม่มีเศรษฐี รัฐนั้นจะมีแต่ความยากจน พระราชาจึงจำเป็นต้องแสวงหาเศรษฐีหรือทายาทของเศรษฐีที่อยู่ในเมืองหรือรัฐอื่น ๆ มาอยู่ประจำ เพื่อต้องการให้เศรษฐีนั้นช่วยทำให้ระบบเศรษฐกิจการค้าของบ้านเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น เศรษฐีในสมัยพุทธกาลเป็นตำแหน่งที่พระราชาทรงแต่งตั้งและเป็นข้าราชการมีหน้าที่เป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจและช่วยเก็บภาษีอากรให้แก่พระราชา

คำสำคัญ: ธรรมวัส, พระราชา, เศรษฐี

An Analysis on Man and Political Principle in Dhammapada Commentary

Manop Nakkarnrien

E–mail: manopsrc@hotmail.com

Retrieved July 20, 2016 Accepted December 20, 2016

ABSTRACT

Power was a thing that existed side by side with a public administration. A society that had a public administration would use power. The desired power was called the right power (Dhammavasa). A state that had no millionaire will be poor. The king who ruled the state would therefore seek to import a millionaire or an heir of a millionaire from other state or states. He did so in order to get some help from the imported millionaire to develop the economic system and trades in his state. The millionaire at the time of the Buddha had a position of government officer and was appointed by the king. He would serve the king as his economic advisor and help him to deal with taxation.

Keywords: Dhammavasa, King, Millionaire

บทนำ

อรรถกถาธรรมบทเป็นคัมภีร์ชั้นอรรถกถา พระพุทธโฆสเป็นผู้แต่ง แต่ในบทนมัสการพระรัตนตรัยหรือบทปณามคาถาระบุว่า พระพุทธโฆสได้แปลอรรถกถาธรรมบทจากภาษาสิงหลเป็นภาษามคธ[1] ได้นำเรื่องราวเกี่ยวกับตัวบุคคลที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกบ้าง พระสุตตันตปิฎกบ้างมาประพันธ์เพื่ออธิบายความธรรมบทซึ่งปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท เล่มที่ 25 เป็นคำประพันธ์เรียกว่าคาถา มี 26 วรรค 423 คาถา มีนิทานประกอบจำนวน 302 เรื่อง ซึ่งลักษณะการเล่าเรื่องแต่ละเรื่องจะมีเอกลักษณ์ประจำไปตลอดทุก ๆ เรื่อง กล่าวคือแต่ละเรื่องประกอบด้วยหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้อย่างครอบคลุม เหมาะแก่คนทุกเพศทุกวัยง่ายต่อการเข้าใจ มีเนื้อความที่ไม่ลึกลับซับซ้อน เป็นคำสอนเรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว บุญ บาป เช่นคำสอนสำคัญที่ว่า **“การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม การทำจิตให้ผ่องแผ้ว คือ คำสอนของพระพุทธเจ้าทั้งหลาย”** ทุกคาถาตั้งแต่คาถาแรกถึงคาถาสุดท้ายล้วนมีคุณค่าทางศีลธรรม ในอรรถกถาธรรมบท นอกจากเป็นเรื่องทางศาสนาเกี่ยวกับบาปบุญคุณโทษแล้ว ยังมีเรื่องที่เกี่ยวกับปรัชญา วัฒนธรรม วิถีชีวิตของบุคคล สังคม เศรษฐกิจ รัฐศาสตร์ ฯลฯ

บทความนี้ศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมของผู้ปกครองกับภัยพิบัติต่าง ๆ อำนาจที่เป็นธรรม (ธรรมวัส) น้ำ : ปัจจัยแห่งอำนาจของรัฐ พระราชากับเศรษฐี (การปกครองกับเศรษฐกิจ) และความสัมพันธ์ที่เนื่องถึงกันระหว่างอาณาจักร (พระราชา) และศาสนจักร (พระพุทธเจ้า) ซึ่งอยู่บนฐานของมโนทัศน์เรื่อง “อำนาจ” (power) เป็นหลัก

ความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมของผู้ปกครองกับภัยพิบัติต่าง ๆ

จากการศึกษาอรรถกถาธรรมบท พบว่า ถ้าผู้ปกครองไม่ตั้งอยู่ในธรรม เช่น ลุแก่อำนาจอคติ 4 ได้แก่ ลำเอียงเพราะชอบ เป็นต้น ภัยพิบัติต่าง ๆ ซึ่งบางครั้งเป็นอำนาจที่มองไม่เห็น ย่อมเกิดขึ้นในบ้านเมือง แต่ถ้าผู้ปกครองตั้งอยู่ในธรรม เช่น ละเว้นจากการลุอำนาจอคติ 4 ภัยพิบัติต่าง ๆ ย่อมเป็นไปตามปรกติธรรมดาของมัน ดังที่ปรากฏใน**อรรถกถาธรรมบท ปกิณณกวรรค ภาค 7 เรื่องบุรพกรรมของพระองค์** ความว่า ในสมัยพุทธกาล เมืองไพศาลี เมืองหลวงของอาณาจักรวัชชี ต่อมาเมืองนี้เกิดข้าวยากหมากแพง ฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ข้าวกล้าแห้งเหี่ยวตาย เกิดทุพภิกขภัยใหญ่ และมีโรคระบาด ผู้คนล้มตายเป็นอันมาก พวกอมนุษย์พากันเข้าเมือง

[1] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 1/2.

เกิดอหิวาตกโรคตามมา เมื่อเกิดภัย 3 ประการคือ **ทุพภิกขภัย อมนุษย์ และพยาธิภัย** ขึ้นในเมืองไพศาลี ชาวนครประชุมกันแล้ว กราบทูลพระราชาว่า “มหาราช ภัย 3 อย่างเกิดขึ้นแล้วในพระนครนี้ ในกาลก่อนแต่กาลนี้ จนถึงพระราชาชั้น 7 ชื่อว่าภัยเห็นปานนี้ไม่เคยเกิดขึ้นแล้ว เพราะว่าในรัชกาลของพระราชาผู้ทรงธรรมทั้งหลาย ภัยเห็นปานนี้ย่อมไม่เกิดขึ้น” พระราชารับสั่งให้ทำการประชุมชนทั้งปวงในท้องพระโรงแล้ว ตรัสว่า “ถ้าว่า ความไม่ทรงธรรมของเรามีอยู่ไซร้ ท่านทั้งหลายจงตรวจดูซึ่งเหตุนั้น” ชาวเมืองไพศาลีตรวจดูประเพณีทุกอย่าง ไม่เห็นโทษอะไร ๆ ของพระราชา จึงกราบทูลว่า “มหาราช โทษของพระองค์ไม่มี” จึงปรึกษากันว่า “อย่างไรหนอแล ภัยของพวกเรานี้พึงถึงความสงบ ?”

กษัตริย์ลิจฉวีจึงหาทางระงับภัยดังกล่าวนั้น โดยเห็นร่วมกันว่า ควรกราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้า ซึ่งขณะนั้นประทับอยู่ที่เมืองราชคฤห์ จึงได้ส่งเจ้าลิจฉวี 2 องค์เป็นทูต ไปกราบทูลนิมนต์ เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทรงทราบว่า พระพุทธเจ้าทรงรับนิมนต์แล้ว จึงทูลขอเวลาตระเตรียมหนทาง ตั้งแต่เมืองราชคฤห์ ไปถึงฝั่งแม่น้ำคงคา เป็นระยะทางประมาณ 80 กม. พระองค์ได้ตามเสด็จไปจนถึงฝั่งขวาของแม่น้ำคงคา แล้วทรงส่งข่าวสารไปยังเมืองไพศาลีว่า พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาถึงฝั่งแม่น้ำคงคาแล้ว

พระเจ้าพิมพิสารโปรดให้จัดเรือ 2 ลำ ตรึงขนานเข้าด้วยกัน แล้วกราบทูลนิมนต์พระพุทธเจ้าเสด็จขึ้นประทับ พร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์ที่ติดตามพระพุทธองค์

ทางเมืองไพศาลี ซึ่งตั้งอยู่ห่างฝั่งซ้ายของแม่น้ำคงคาขึ้นไปทางเหนือ ประมาณ 40 กม. ก็เตรียมหนทางให้ราบเรียบตั้งแต่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำคงคา ไปจนถึงเมืองไพศาลี เรือขนานนำพระพุทธเจ้าและพระภิกษุสงฆ์มาในแม่น้ำคงคาเป็นระยะทาง 16 กม. ก็ถึงเขตเมืองไพศาลี ครั้นเรือขนานเทียบถึงฝั่งแม่น้ำคงคา กลุ่มเมฆมหึมาซึ่งแผ่กระจายตั้งเค้ามืดมิด ก็บันดาลให้ฝนตกลงมาห่าใหญ่ น้ำฝนไหลนองท่วมพื้นดินพัดพาเอาซากศพ ลอยลงแม่น้ำคงคาไปหมด ทำให้ภาคพื้นดินบริสุทธิ์สะอาดโดยทั่วไป บรรดากษัตริย์ลิจฉวีนำเสด็จพระพุทธเจ้าดำเนินเป็นเวลา 3 วัน ก็ถึงนครไพศาลี ขณะนั้นพระอินทร์ได้เสด็จพร้อมด้วยฝูงทวยเทพ มาชุมนุมอยู่ด้วยทำให้พวกอมนุษย์เกรงกลัว พากันหลบหนีไป

พระพุทธเจ้าเสด็จถึงประตูเมืองไพศาลี ในเวลาเย็นได้ตรัสให้พระอานนท์เรียนรัตนสูตร (รัตนสูตรนี้บางทีก็เรียก “รัตนปริต” เป็นสูตรหนึ่งที่พระสงฆ์จะต้องสวดในเวลาเจริญพระพุทธมนต์เสมอ ตัวอย่างเช่น 1.ขอให้ภูติทั้งหลาย ทั้งที่อยู่บนพื้นดินและในอากาศที่มาชุมนุมกันอยู่ในที่นี้ จงเป็นผู้มีน้ำใจดี และขอเชิญฟังคำที่ตถาคตกล่าวต่อไปนี้ โดยเคารพเถิด 2.เพราะฉะนั้น ขอภูติทั้งหลายทั้งปวงจงฟัง ขอให้ท่านทั้งหลายจงสร้างความเป็นมิตร กับบรรดามนุษย์ทั้งหลาย

ขอท่านทั้งหลายจงคุ้มครองรักษาพวกมนุษย์ ที่นำเครื่องพลีกรรมมาบวงสรวงพวกท่านทั้งในเวลากลางวัน และกลางคืน เถิด อย่าได้ประมาทเลย 3.บรรดาทรัพย์ หรือ รัตนะ อันประณีตบรรดามีทั้งในโลกนี้และโลกอื่น และสวรรค์ทุกชั้นหาเสมอด้วยพระตถาคตไม่ รัตนะ คือ พระพุทธเจ้าเป็นของประณีตด้วยสัจจะนี้ ขอความสวัสดีจงมี (แก่ท่านทั้งหลาย)) เพื่อเดินจาริกทำพระปริตไปในระหว่างกำแพง 3 ชั้น (ตรีบูร) ในเมืองไพศาลีกับกุมารลิจฉวี เมื่อพระอานนท์เรียนรัตนสูตรจากพระพุทธเจ้าแล้ว ก็เอาบาตรของพระพุทธเจ้าใส่น้ำถือไปยืนที่ประตูเมือง พลางรำลึกถึงพระพุทธคุณ ตั้งแต่ทรงตั้งความปรารถนาที่จะได้บรรลุพระโพธิญาณ จนถึงทรงแสดงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและโลกุตรธรรม 9 (คือมรรค 4 ผล 4 นิพพาน 1) แล้วเข้าไปในพระนคร เดินทำพระปริตไปในระหว่างกำแพงเมือง 3 ชั้น ทำให้พวกอมนุษย์ที่ยังหลงเหลืออยู่บ้าง พากันหนีออกจากเมืองไปหมด โรคภัยไข้เจ็บของชาวเมืองก็สงบลง

ครั้นพระอานนท์ทำพระปริตอารักขาทั่วพระนครแล้ว ก็กลับมาเฝ้าพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าจึงตรัสรัตนสูตรอีกครั้งหนึ่ง รวม 14 คาถา แล้วพระอินทร์ได้ผูกคาถา (ฉันท์) ต่ออีก 3 คาถา

พระพุทธเจ้าได้ประทับอยู่ที่เมืองไพศาลีและตรัสเทศนารัตนสูตรทุกวัน รวม 7 วัน เมื่อทรงเห็นว่าภัยทุกอย่างสงบเรียบร้อยแล้ว จึงตรัสลากษัตริย์ลิจฉวีและชาววัชชีเสด็จกลับเมืองราชคฤห์[2]

จากข้อความในอรรถกถาธรรมบทข้างต้น จึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การตั้งอยู่ในธรรมของผู้ปกครองย่อมส่งผลต่อความผาสุกและความมั่งคั่งของบ้านเมือง แต่ในบางครั้ง ผู้ปกครองแม้จะตั้งอยู่ในธรรม อาจประสบกับภัยพิบัติต่าง ๆ ซึ่งเป็นอำนาจที่มองไม่เห็นและผู้ปกครองนี้เองเป็นผู้ทำการประสานระหว่างความผาสุกมั่งคั่งของบ้านเมืองกับอำนาจที่มองไม่เห็น

อำนาจที่เป็นธรรม (ธรรมวัส)

อำนาจเป็นสิ่งที่ไม่มีค่าในตัวเอง แต่จะมีค่าขึ้นมาได้ ก็เมื่อผู้ปกครองเอาอำนาจนั้นไปใช้ จะใช้ไปในทางที่ดีหรือไม่ดี ถ้าใช้ไปในทางที่ดีคือตั้งอยู่ในธรรม ได้แก่ ถือหลักการ กฎ กติกา ความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่จะอำนวยประโยชน์สุขแก่ตนเองและสังคม ถ้าใช้ไปในทางที่ไม่ดี จะสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคม ดังนั้น อำนาจจึงเป็นสิ่งที่มีอยู่คู่กับการปกครอง สังคมใดมีการปกครอง สังคมนั้นก็ย่อมมีการใช้อำนาจ คำว่า **"ตั้งอยู่ในธรรม"**จึงบ่งถึงการใช้อำนาจที่เป็นธรรม **(ธรรมวัส)** ประกอบด้วยหลักสำคัญ ๆ คือ **1.หลัก**

[2] ธ.อ. (ไทย) 7/136–143.

ทศพิธราชธรรม ได้แก่ 1) ทาน 2) ศีล 3) การบริจาค 4) ความซื่อตรง 5) ความอ่อนโยน 6) ความเพียร 7) ความไม่โกรธ 8) ความไม่เบียดเบียน 9) ความอดทนและ 10) ความไม่พิโรธ[3] **2.หลักจักรวรรดิวัตร** ได้แก่ 1) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ 2) ธรรมิกรักขา ให้ความคุ้มครองโดยธรรมแก่ชนทุกเหล่าในแผ่นดินตลอดถึงสรรพสัตว์ทั้งหลาย 3) มา อธรรมการ มิให้มีการอันอธรรม คือจัดการป้องกัน แก้ไข มิให้การกระทำอันไม่เป็นธรรมเกิดขึ้นในบ้านเมือง 4) ธนานุประทาน ปันทรัพย์เฉลี่ยให้แก่ชนผู้ไร้ทรัพย์ และ5) ปริปุจฉา สอบถามปรึกษากับพระสงฆ์และนักปราชญ์[4] และ **3.หลักอปริหานิยธรรม** ได้แก่ 1) หมั่นประชุมกันเนืองนิตย์ 2) เมื่อประชุม ก็ประชุมพร้อมเพรียงกัน เมื่อเลิกประชุมก็เลิกพร้อมเพรียงกัน และพร้อมเพรียงช่วยกันทำกิจ ที่ควรทำ 3) ไม่บัญญัติสิ่งที่ยังไม่บัญญัติ และไม่ถอนสิ่งที่ท่านบัญญัติไว้แล้ว ด้วยการประพฤติมั่นอยู่ในธรรมครั้งโบราณ ตามที่ท่านบัญญัติไว้ 4) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาท่านที่เป็นผู้ใหญ่ทั้งหลาย และให้ความสำคัญถ้อยคำแห่งท่านเหล่านั้นว่าเป็นถ้อยคำอันตนพึงเชื่อฟัง 5) กุลสตรีกุลกุมารีทั้งหลายให้อยู่ดีโดยมิถูกข่มเหง หรือฉุดคร่าขืนใจ 6) สักการะ เคารพ นับถือ บูชาเจดีย์ สถานที่ควรเคารพ ทั้งภายในและภายนอก และไม่ลบล้างพิธีกรรมอันชอบธรรมซึ่งเคยให้และเคยทำ แก่สถานที่สำคัญเหล่านั้น และ 7) ถวายความอารักขา ความคุ้มครอง ทะนุบำรุงผู้ทรงศีล หรือพระอรหันต์ทั้งหลายเป็นอย่างดี และหวังว่า พระอรหันต์ทั้งหลายที่ยังไม่มาจะมาสู่แคว้นนี้ และที่มาแล้วจะอยู่อย่างเป็นสุข[5]

ใน**อรรถกถาธรรมบท นาควรรค ภาค 7 เรื่องมาร** เล่าเรื่องพระราชาไม่ตั้งอยู่ในธรรมไว้ว่า พระราชาทั้งหลายทรงครอบครองราชสมบัติ เบียดเบียนผู้ใต้ปกครอง พระพุทธเจ้าทอดพระเนตรเห็นมนุษย์ถูกลงอาชญาในรัชสมัยของพระราชาผู้มิได้ตั้งอยู่ในธรรม ด้วยพระกรุณาคุณ พระพุทธเจ้าจึงทรงดำริว่า “เราอาจเพื่อจะครอบครองราชสมบัติโดยธรรม ไม่เบียดเบียนเอง ไม่ให้ผู้อื่นเบียดเบียน ไม่ชนะเอง ไม่ให้ผู้อื่นชนะ ไม่เศร้าโศกเอง ไม่ให้ผู้อื่นเศร้าโศก หรือหนอ ?” [6]

จากข้อความข้างต้นใน**อรรถกถาธรรมบทเรื่องมาร**นี้ แสดงให้เห็นว่า พระราชาในสมัยพุทธกาลในฐานะเป็นผู้นำและผู้บริหารบ้านเมืองก็คงมีอยู่ไม่ใช่น้อย ที่ไม่ตั้งอยู่ในธรรม ไม่บำบัดทุกข์บำรุงสุขให้แก่ผู้ใต้ปกครองอย่างถูกต้องและเป็นธรรม เพราะอำนาจเป็นใหญ่ในโลก เมื่อเป็นการใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม จึงสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคม

---

[3] ขุ.ชา. (ไทย) 28/176/112.

[4] ที.ปา. (ไทย) 11/35/65.

[5] อง.สตฺตก. (ไทย) 23/19/17.

[6] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 7/276.

น้ำ : ปัจจัยแห่งอำนาจของชาติ

อำนาจของชาติเป็นความสามารถของชาติหนึ่งที่สามารถกระทำให้ชาติอื่นปฏิบัติตามในสิ่งที่ตนปรารถนา เป็นหลักประกันในเรื่องความมั่นคงและความปลอดภัยของประชากรและชาติของตน มีปัจจัยแห่งอำนาจของชาติ ได้แก่ ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ ทรัพยากรธรรมชาติ ความสามารถทางเทคโนโลยี ปัจจัยทางประชากร การพัฒนาการทางเศรษฐกิจ กำลังอำนาจทางทหาร คุณภาพของรัฐบาล ขวัญของคนในชาติ และการโฆษณาชวนเชื่อ รัฐที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์หรือที่สามารถนำทรัพยากรธรรมชาติของรัฐอื่นไปให้ให้เป็นประโยชน์ในการพัฒนารัฐ ย่อมอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบในการเสริมสร้างอำนาจแห่งชาติ[7] ในสมัยพุทธกาลอยู่ในระยะสังคมเกษตรกรรม น้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการทำนา จึงมีภาษิตของยุคนี้ว่า **“Water is power. น้ำเป็นอำนาจ”** ถ้ารัฐใดได้ครอบครองน้ำก็จะมีอิทธิพลเหนือรัฐอื่น ๆ พระญาติทั้ง 2 ฝ่ายของพระพุทธเจ้าได้ทะเลาะกันเพราะแย่งน้ำ ดังมีเรื่องปรากฏใน**อรรถกถาธรรมบท สุขวรรค ภาค 6 เรื่องระงับความทะเลาะแห่งหมู่พระญาติ** ความว่า แคว้นกบิลพัสดุ์ของพวกเจ้าศากยะและแคว้นเทวทหะของพวกเจ้าโกลิยะตั้งอยู่คนละฝั่งของแม่น้ำโรหิณี พวกเกษตรกรของทั้ง 2 แคว้นต่างทำนาด้วยการใช้น้ำจากแม่น้ำแห่งนี้ มีอยู่ปีหนึ่งเกิดภาวะฝนแล้งมาก น้ำในแม่น้ำมีน้อยไม่เพียงพอที่จะนำไปใช้ในการในเลี้ยงข้าวกล้าและพืชอย่างอื่นที่เพาะปลูกไว้ ทำให้ข้าวกล้าและพืชอย่างอื่นเหี่ยวเฉาและตายไป เกษตรกรของทั้ง 2 แคว้นต้องการจะผันน้ำจากแม่น้ำไปใช้ในส่วนของตนเพิ่มปริมาณมากขึ้นและไม่ต้องการให้อีกฝ่ายหนึ่งผันน้ำไปใช้ ทั้ง 2 ฝ่ายอ้างว่า หากข้าวกล้าของฝ่ายตนเสียหายแต่ละฝ่ายก็ไม่พร้อมที่จะนำเงิน หรือทรัพย์อื่นไปซื้อหรือแลกเปลี่ยนอาหารจากอีกฟากฝั่งหนึ่งมาใช้บริโภค เมื่อประชาชนของทั้ง 2 แคว้นต่างต้องการน้ำเพื่อนำมาใช้ของฝ่ายตนเพียงฝ่ายเดียวอย่างนี้และก็มีการกล่าวกระทบกระทั่งเปรียบเปรยมีการกล่าวหาและมีการนำเรื่องบรรพบุรุษของอีกฝ่ายมาก่นด่าประณามประชดประชันซึ่งกันและกัน จึงเกิดความขัดแย้งกันขึ้น เริ่มแรกก็เป็นการขัดแย้งระหว่างเกษตรกรกับเกษตรกรของทั้ง 2 ฝั่งและได้ลุกลามเป็นความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าของทั้ง 2 เมืองและระหว่างผู้ปกครองประเทศในที่สุด จึงเกิดความตึงเครียดระหว่าง 2 เมือง เมื่อการเจรจาต่อรองกันทางการทูตไม่เป็นผล ก็มีการตระเตรียมอาวุธยุทโธปกรณ์ที่พร้อมนำมาใช้ประหัตถ์ประหารกัน เป็นการพัฒนาความขัดแย้ง ไปสู่การใช้อาวุธเป็นเครื่องมือในนโยบายต่างประเทศ

---

[7] อานนท์ อาภาภิรม, **รัฐศาสตร์เบื้องต้น**, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดี้ยน สโตร์, 2545), หน้า 126.

พระศาสดาทรงตรวจดูสัตว์โลกในเวลาใกล้รุ่ง ทอดพระเนตรเห็นหมู่พระญาติทั้ง 2 ฝ่าย ตั้งกองกำลังเรียงรายอยู่ 2 ฝั่งแม่น้ำ กำลังตระเตรียมทำสงครามแย่งน้ำกันเช่นนั้น ทรงดำริว่า หากพระองค์ไม่เสด็จไปห้ามปรามพวกเขาไว้ พวกพระญาติก็จะรบกันถึงแก่พินาศทั้ง 2 ฝ่าย พระองค์จึงได้เสด็จไปทางอากาศแล้วประทับนั่งอยู่ในอากาศตรงกลางแม่น้ำโรหิณี เมื่อพวกพระญาติเห็นพระศาสดาก็ทิ้งอาวุธ และทำการถวายบังคม พระศาสดาเมื่อได้ทรงสอบถามทั้ง 2 ฝ่าย แล้ว ได้ตรัสเตือนพระญาติทั้ง 2 ฝ่าย แล้วตรัสว่า “มหาบพิตร เพราะเหตุไร ? พวกท่านจึงกระทำกันแบบนี้ หากไม่มีตถาคตเสียแล้ว ในวันนี้ แม่น้ำคือโลหิตก็จะไหลนอง ท่านทั้งหลาย ทำสิ่งที่ไม่ควร ท่านทั้งหลาย เป็นผู้มีเวร 5 แต่ตถาคตไม่มีเวร ท่านทั้งหลายเป็นผู้แสวงหากามคุณอยู่แต่ตถาคตไม่ได้แสวงหา” พระญาติทั้ง 2 ฝ่ายทำความเข้าใจกันได้แล้วก็คืนดีกัน พระองค์จึงเสด็จพุทธดำเนินกลับ[8]

แม้ในปัจจุบัน พื้นที่บางแห่งที่ยังไม่ชัดเจนว่าเป็นของชาติใด แต่ว่ามีทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำมัน ก๊าซธรรมชาติอยู่เป็นจำนวนมาก ย่อมเป็นที่หมายปองของชาติต่าง ๆ เนื่องด้วยทรัพยากรธรรมชาติเป็นของที่หายากขึ้นทุกวัน ๆ และเป็นที่ต้องการในการใช้สอยมากขึ้นนั่นเอง

พระราชากับเศรษฐี (การปกครองกับเศรษฐกิจ)

ในยุคพุทธกาล จะเห็นว่า ชนพวกหนึ่งกำลังเฟื่องขึ้นมา คือพวกเศรษฐีคหบดี พวกนี้เป็นพ่อค้าวาณิช ทั้ง ๆ ที่เดิมน่าจะอยู่ในชนชั้น 3 (แพศย์/ไวศยะ) แต่กลายเป็นผู้มีอิทธิพลมาก เศรษฐีเป็นตำแหน่งที่พระราชาทรงแต่งตั้งและเป็นราชภัฏ (คือข้าราชการ) มีหน้าที่ไปเฝ้าพระราชาวันละ 2 ครั้ง ในรัฐมคธ เศรษฐีดังที่ปรากฏใน**อรรถกถาธรรมบท ปุปผวรรค ภาค 3 เรื่องนางวิสาขา** มี 5 คน คือ โชติยเศรษฐี ชฏิลเศรษฐี เมณฑกเศรษฐี ปุณณกเศรษฐี กากวัลลิยเศรษฐี[9] ตลอดจนถึงธนัญชัยเศรษฐีและวิสาขามหาอุบาสิกา[10] เศรษฐีในรัฐวังสะดังที่ปรากฏใน**อรรถกถาธรรมบท อัปปมาทวรรค ภาค 2 เรื่องพระนางสามาวดี** มี 3 คน คือโฆสกเศรษฐี กุกกุฏเศรษฐี และปาวาริกเศรษฐี[11]

[8] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 6/119–121.

[9] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 3/72.

[10] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 3/70.

[11] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 2/59.

เศรษฐีทั้งหลายเป็นผู้ควบคุมกิจการการค้าและระบบเศรษฐกิจการเงิน การธนาคารของรัฐนั้น ๆ ไว้ เนื่องจากเศรษฐีเป็นผู้ที่มีทรัพย์สมบัติมาก เมืองหรือรัฐไหนไม่มีเศรษฐี เมืองและรัฐนั้นจะมีแต่ความยากจน จึงจำเป็นต้องแสวงหาเศรษฐีหรือทายาทของเศรษฐีที่อยู่ในเมืองหรือรัฐอื่น ๆ มาอยู่ประจำ เพื่อต้องการให้เศรษฐีนั้นช่วยทำให้ระบบเศรษฐกิจการค้าของเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น รัฐไหนไม่มีเศรษฐี รัฐนั้นเป็นรัฐที่ไม่รุ่งเรือง จึงต้องหาทางมีเศรษฐี ถึงกับมีการขอเศรษฐีจากอีกรัฐหนึ่ง ดังที่ปรากฏใน**อรรถกถาธรรมบท ปุปผวรรค ภาค 3 เรื่องนางวิสาขา** ความว่า ในรัฐมคธ มีเศรษฐีใหญ่ถึง 5 คน ทางรัฐโกศลซึ่งขาดแคลนเศรษฐีใหญ่ ต้องการมีเศรษฐีใหญ่บ้าง จึงขอให้รัฐมคธส่งเศรษฐีใหญ่แบ่งไปให้คนหนึ่ง แต่รัฐมคธไม่ได้ให้ตัวเศรษฐีใหญ่ เพียงส่งลูกเศรษฐีใหญ่คนหนึ่งไปให้ชื่อว่าธนัญชัย ซึ่งได้รับตำแหน่งเป็นเศรษฐีประจำเมืองสาเกต ธนัญชัยเศรษฐีนี้ก็คือพ่อของนางวิสาขา เมื่อธนัญชัยเศรษฐีย้ายไปอยู่รัฐโกศล นางวิสาขาเป็นลูกก็ไปด้วย แต่ต่อมานางวิสาขาแต่งงานย้ายไปอยู่เมืองสาวัตถี[12]

หน้าที่หลักของเศรษฐีในสมัยพุทธกาล นอกจากทำให้ระบบเศรษฐกิจของเมืองนั้น ๆ มีความเจริญแล้ว ยังเป็นผู้ที่ทำหน้าที่ช่วยเหลือภาครัฐในการช่วยเก็บภาษีเข้าบำรุงคลังหลวงด้วย กุมภโฆสกเศรษฐีได้ช่วยเหลือพระเจ้าพิมพิสารเจ้าเมืองราชคฤห์ รัฐมคธ ผู้ซึ่งแต่งตั้งให้ตนได้ดำรงตำแหน่งเศรษฐีประจำเมืองแทนเศรษฐีผู้เป็นบิดา ด้วยการช่วยเก็บภาษีอากรและเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้กับพระมหากษัตริย์[13] อนาถบิณฑิกเศรษฐีได้เก็บภาษีที่แคว้นกาสีซึ่งขึ้นกับแคว้นโกศล เพื่อนำเข้าไปถวายแด่พระเจ้าปเสนทิโกศล ผู้ปกครองแคว้นโกศลและยังทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้กับพระองค์อีกด้วย[14]

นอกจากนี้ เศรษฐีที่เป็นหัวหน้ากลุ่มอาชีพในสมัยพุทธกาลยังเป็นผู้ออกเหรียญกหาปณะใช้ในการแลกเปลี่ยนอีกด้วย ลักษณะของเหรียญเป็นเหรียญทองแดง รูป 4 เหลี่ยมหนักประมาณ 146 เมล็ดข้าวสาร ผู้เป็นเจ้าของเงินจะรับประกันน้ำหนักและความสวยงามของเงินของตน แล้ว

---

[12] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 3/89.

[13] พงษ์พันธ์ จันทรวราทิตย์, “บทบาทของเศรษฐีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต,** (บัณฑิตวิทยาลัย : ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), 2522, หน้า 26–27.

[14] รังษี สุทนต์, “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2544, หน้า 82.

ทำเครื่องหมายไว้ที่เหรียญนั้น จาก**อรรถกถาธรรมบท อัปปมาทวรรค ภาค 2 เรื่องกุมภโฆสก** กล่าวถึงเรื่องเกี่ยวกับเหรียญกหาปณะไว้ว่า กุมภโฆสกบุตรเศรษฐีแห่งกรุงราชคฤห์ได้ปลอมตัวเป็นคนจน ทำงานรับจ้างเลี้ยงชีพ ต่อมานางสนมของพระเจ้าพิมพิสารได้ใช้อุบายขอเหรียญกหาปณะของเขา แล้วนำไปถวายพระเจ้าพิมพิสาร เมื่อพระเจ้าพิมพิสารทอดพระเนตรเหรียญนั้นแล้วก็แน่พระทัยว่า กุมภโฆสกะเป็นเศรษฐี จึงรับสั่งให้เรียกกุมภโฆสกะเข้าเฝ้าแล้วตรัสถามถึงฐานะที่แท้จริง เพราะจำนนด้วยหลักฐานคือเหรียญกหาปณะนั้น กุมภโฆสกะจึงต้องยอมรับความจริง[15] จากตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นว่าเหรียญนั้นจะต้องมีเครื่องหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง จึงทำให้พระเจ้าพิมพิสารทราบถึงฐานะของกุมภโฆสก นอกจากเป็นผู้ออกเหรียญแล้ว เศรษฐีในสมัยพุทธกาลบางท่านยังมีการใช้เอกสารเงินเชื่อหรือตั๋วเงินกันด้วย

ใน**อรรถกถาธรรมบท ตัณหาวรรค ภาค 8 เรื่องเศรษฐีผู้ไม่มีบุตร** กล่าวว่า ทรัพย์สมบัติของเศรษฐีผู้ไม่มีบุตร ย่อมตกเป็นของพระราชา พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงให้นำทรัพย์มาเข้าพระคลังของพระองค์[16]

ดังนั้น ในปัจจุบัน จึงได้มีการสร้างพระเศรษฐีนวโกฏิขึ้นเพื่อเป็นรูปเคารพแทนมหาเศรษฐีทั้ง 9 ท่านในสมัยพุทธกาล ท่านเหล่านี้เป็นผู้สร้างคุณประโยชน์อเนกอนันต์ให้แก่พระพุทธศาสนา มีความมั่งคั่งในโภคทรัพย์อยู่ในระดับเดียวกับกษัตริย์ทั้งยังเป็นสัมมาทิฏฐิ เศรษฐีทั้ง 9 นี้ได้แก่ 1. ธนัญชัยเศรษฐี 2. สุมนเศรษฐี 3. ชฏิลเศรษฐี 4. อนาถบิณฑิกเศรษฐี 5. เมณฑกเศรษฐี 6. โชติกเศรษฐี 7.สุมังคลเศรษฐี 8.วิสาขามหาอุบาสิกา 9.พระเจ้ามันธาตุราช และในบทคาถานี้มีพระเวสสันดรด้วย จึงรวมเป็น 10 ผู้รู้ได้ถือเอาคตินี้มาสร้างเป็นพระนวโกฏิให้มีพระพักตร์ทั้งหมด 9 พระพักตร์ แทนใบหน้าของนวเศรษฐีทั้ง 9 ในสมัยพุทธกาล เชื่อว่ามีคุณทางโชคลาภอำนวยลาภสักการะและความร่มเย็นเป็นสุขแก่ผู้เลื่อมใสบูชา[17]

ดังนั้น จึงพอสรุปได้ว่า พระราชาต้องการให้ประเทศมีแต่ความสงบสุข โดยปรับปรุงฐานะทางเศรษฐกิจของประชาชนให้ดีขึ้น ไม่ให้มีคนขัดสนยากไร้ไม่มีกินเดือดร้อนกันอยู่ในแผ่นดิน มีรายได้เพียงพอต่อการครองชีพ โดยให้เศรษฐีช่วยเก็บภาษีอากรและเป็นที่ปรึกษาด้านเศรษฐกิจให้ เพื่อทำให้ระบบเศรษฐกิจของเมืองนั้น ๆ มีความเจริญรุ่งเรืองขึ้น

---

[15] ขุ.ธ.อ.(ไทย) 2/103–106.

[16] ขุ.ธ.อ.(ไทย) 8/61.

[17] http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IGX6qusYCkJ [สืบค้นข้อมูลเมื่อ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2555].

ความสัมพันธ์ที่เนื่องถึงกันระหว่างอาณาจักรและศาสนจักร (พระราชากับพระพุทธเจ้า)

ทั้งอาณาจักรและศาสนจักรล้วนมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน ทั้งในลักษณะสนับสนุนส่งเสริม โดยมีวัตถุประสงค์คือการนำสันติสุขมาสู่สังคม เพื่อให้สมาชิกในสังคมดำรงชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างมีความสงบสุข สอนประชาชนให้มีศีลธรรม รู้จักรับผิดชอบต่อหน้าที่ของตน เพื่อช่วยลดหรือแก้ไขปัญหาให้แก่ผู้ปกครองอาณาจักร ต่างฝ่ายต่างสนับสนุนซึ่งกันและกัน[18]

1. ฝ่ายศาสนจักร

พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนคือทรงบำเพ็ญโลกัตถจริยาโดยไม่เลือกเพศ ชนชั้นวรรณะ เชื้อชาติหรือศาสนา เป็นการสงเคราะห์อาณาจักรด้วยการชี้ให้เห็นโทษแล้วแนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้ คือตั้งแต่ประโยชน์เบื้องต้นไปจนถึงประโยชน์ขั้นสูงสุด และให้ตั้งอยู่ในความไม่ประมาทด้วย ในบรรดากษัตริย์หลายเมือง พระเจ้าปเสนทิโกศลนับว่ามีความใกล้ชิดกับพระพุทธองค์มากที่สุด พระพุทธองค์ประทับอยู่เมืองสาวัตถีนานที่สุด พระองค์มีสรีระที่อ้วนท้วนสมบูรณ์แม้จะเสด็จไปไหนก็ไม่สะดวก ทรงอึดอัดเป็นอย่างยิ่ง พระพุทธองค์ทรงอนุเคราะห์ทั้งในเรื่องส่วนพระองค์และเรื่องที่เกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง ดังที่ปรากฏใน**อรรถกถาธรรมบท สุขวรรค ภาค 6 เรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล** ความว่า พระเจ้าปเสนทิโกศล กษัตริย์แห่งรัฐโกศล ทรงมีความเคารพในพระพุทธเจ้ามาก หากว่าพระพุทธองค์ทรงประทับอยู่ที่พระเชตวันในรัฐโกศลแล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลจะเสด็จมาเฝ้าเกือบทุกวัน และในการมาเฝ้าแต่ละครั้งจะมีพระราชปุจฉาทูลถามปัญหากับพระพุทธเจ้าทั้งในเรื่องส่วนพระองค์และเรื่องที่เกี่ยวกับการบริหารบ้านเมือง สมัยนั้น พระเจ้าปเสนทิโกศลเสวยพระสุธาหาร หุงด้วยข้าวสาร 1 ทะนาน จึงทรงอึดอัด เสด็จเข้าไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งประทับอยู่วัดเชตวัน เมืองสาวัตถี ครั้งนั้นพระศาสดาตรัสกะท้าวเธอว่า

> “มหาบพิตร พระองค์ยังไม่ทันพักผ่อนเลย เสด็จมาแล้วหรือ”
>
> “อย่างนั้น พระเจ้าข้า ตั้งแต่เวลาที่บริโภคแล้ว หม่อมฉันมีทุกข์มาก”
>
> “มหาบพิตร การบริโภคมากเกินไป เป็นทุกข์อย่างนี้”

[18] พระมหาณัฐวุฒิ ถิรธมฺโม (รอดวงค์ศา), “ศึกษาวิเคราะห์การสงเคราะห์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), 2553, หน้า 86.

พระพุทธองค์จึงตรัสสอนด้วยคาถาว่า “ในกาลใด บุคคลเป็นผู้กินจุ มักง่วง และมักนอนหลับ กระสับกระส่าย เป็นดุจสุกรใหญ่ที่เขาเลี้ยงด้วยอาหาร ในกาลนั้น เขาเป็นคนมืนซึม ย่อมเข้าห้องบ่อย ๆ”

พระพุทธองค์ตรัสอีกว่า “มหาบพิตร การบริโภคโภชนะแต่พอประมาณจึงควร เพราะผู้บริโภคพอประมาณ ย่อมมีความสุข”

ต่อจากนั้น พระองค์จึงตรัสคาถาแก่พระเจ้าปเสนทิโกศลว่า “**ผู้มีสติทุกเมื่อรู้ประมาณในโภชนะที่ได้มา มีเวทนาเบาบาง มีโรคภัยไข้เจ็บน้อย แก่ช้า อายุยืน**”[19]

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงมอบหมายให้สุทัสสนะ นัดดาของพระองค์เรียนคาถานี้แล้วทูลคาถาในเวลาที่เสวย ต่อมาพระราชามีพระวรกายกระปรี้กระเปร่าดี ทรงลูบพระวรกายด้วยฝ่าพระหัตถ์ ทรงเปล่งอุทานว่า “พระพุทธเจ้านั้นทรงอนุเคราะห์เรา ทั้งประโยชน์ชาตินี้และประโยชน์ชาติหน้า”

2. ฝ่ายอาณาจักร

พระราชาให้ความเคารพศรัทธา เลื่อมใส นำเอาหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไปปฏิบัติตาม ตลอดจนการให้ความอุปถัมภ์บำรุงดูแล ให้ความสะดวกทั้งในเรื่องปัจจัย 4 ที่จำเป็น ซึ่งในบางครั้งถวายภัตตาหารที่ชาวบ้านสู้ไม่ได้ ดังที่ปรากฏใน**อรรถกถาธรรมบท อัปปมาทวรรค ภาค 6 เรื่องอสทิสทาน** ความว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลกับชาวเมืองผลัดกันเป็นเจ้าภาพถวายพระ และเชิญอีกฝ่ายหนึ่งมาร่วมอนุโมทนา อย่างนี้ถึงฝ่ายละ 6 ครั้ง ในครั้งแรก ๆ ก็เกิดด้วยศรัทธาปสาทะ แต่ครั้งหลัง ๆ กลายเป็นแข่งขันกันไปโดยไม่รู้ตัว ชาวเมืองพยายามหาของดี ๆ ของแปลก ๆ เช่น พืช ผักและผลไม้ที่หาได้ยากมาถวาย พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ทรงพยายามจัดหาของที่ดีและประณีตให้มีแปลกมีใหม่ แต่ก็สู้ชาวเมืองไม่ได้สักครั้งเพราะชาวเมืองมีจำนวนมากร่วมกันถวายทีหลัง จึงสามารถจัดของถวายให้แปลกให้ดีกว่า พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงปริวิตกถึงเรื่องนี้ จึงตรัสเล่าให้พระนางมัลลิกาเทวีทราบ พระนางมัลลิกาเทวีทรงหาวิธีที่จะให้พระเจ้าปเสนทิโกศลชนะชาวเมือง จึงจัดทานที่เรียกว่า “อสทิสทาน” แปลว่าทานที่หาผู้ทำเสมอมิได้ คือทานที่ไม่มีใครเหมือน พระนางมัลลิกาเทวีเป็นผู้ฉลาด แทนที่จะเอาชนะด้วยภัตตาหารที่แปลกที่ประณีตที่หายาก พระนางกลับเอาชนะด้วยพิธีการที่ยิ่งใหญ่จนชาวเมืองทำตามไม่ได้ คือให้ปลูกพระมณฑปใหญ่สำหรับเป็นที่ฉันภัตตาหารของพระภิกษุ 500 รูปที่กลางสนามหลวง ที่อาสนะสำหรับพระภิกษุแต่ละรูป มีช้างยืนถือเศวตฉัตรบูชาพระภิกษุอยู่เบื้องบน และให้เจ้าหญิงแห่งราช

[19] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 6/199–201.

ตระกูลเป็นผู้ถวายภัตตาหาร ชาวเมืองไม่มีช้าง ไม่มีเศวตฉัตร ไม่มีเจ้าหญิง จึงไม่อาจแข่งขันกับพระเจ้าปเสนทิโกศลได้[20]

พระราชาให้การคุ้มครองป้องกันอันชอบธรรมแก่ศาสนาต่าง ๆ เมื่อพระพุทธศาสนาเกิดขึ้น อัญญเดียรถีย์ (นักบวชศาสนาอื่น ๆ) ได้ลาภสักการะลดน้อยลง จึงเที่ยวใส่ความให้ร้ายและกลั่นแกล้งพระพุทธเจ้าและสาวก พระราชาจึงรับสั่งให้ค้นหาจนได้ความจริง ดังกรณีที่ปรากฏใน**อรรถกถาธรรมบท นิรยวรรค ภาค 7 เรื่องนางปริพาชิกาชื่อสุนทรี** ความว่า อัญญเดียรถีย์ได้ลาภสักการะลดน้อยลง จึงขอให้นางสุนทรีปริพาชิกาทำลายพระเกียรติของพระพุทธเจ้า นางถือดอกไม้ของหอมไปยังเชตวันวิหาร ใครถามก็ตอบว่าไปสำนักพระสมณโคดมและอยู่ในพระคันธกุฎีเดียวกัน ต่อมา อัญญเดียรถีย์ได้ว่าจ้างนักเลงให้ฆ่านางแล้วหมกไว้ที่กองหยากเยื่อใกล้พระคันธกุฎีของพระพุทธเจ้า อัญญเดียรถีย์ทูลเรื่องนางสุนทรีหายไปแด่พระราชา พระราชารับสั่งให้ราชบุรุษสืบหาคนฆ่านางจนรู้ความจริงไปถึงผู้ว่าจ้าง[21] และได้ช่วยสอดส่องดูแลความประพฤติของภิกษุ ภิกษุณี เพื่อป้องกันความประพฤติเสียหายอันจะเป็นผลเสียหายต่อพระศาสนาเอง ดังที่ปรากฏใน**อรรถกถาธรรมบท ทัณฑวรรค ภาค 5 เรื่องพระโกณฑธานเถระ** ความว่า พระโกณฑธานเถระผู้มีรูปผู้หญิงติดตามข้างหลัง เนื่องจากกรรมเก่าที่แปลงกายเป็นหญิงเดินติดตามภิกษุรูปหนึ่งเพื่อลองใจของภิกษุสหายของภิกษุรูปนั้น จนเกิดความเข้าใจผิดกันและไม่สามารถกลับมาเป็นสหายรักกันได้อีกเลย ชาติปัจจุบันจึงมีภาพของผู้หญิงติดตามท่านทุกหนทุกแห่ง ทำให้คนอื่นเข้าใจผิดท่าน จนเป็นเรื่องโจทย์ขาน สร้างความเคลือบแคลงให้แก่ประชาชน ความไปถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล จึงเสด็จมาพิสูจน์ด้วยพระองค์เอง และพระองค์ก็พิสูจน์จนรู้ว่ามิใช่ผู้หญิงจริง ๆ เป็นเพียงภาพนิมิตจากผลกรรมเก่าจึงทรงได้ให้ความอุปถัมภ์ด้านอาหารบิณฑบาตแก่พระโกณฑธานเถระ[22] และใน**อรรถกถาธรรมบท อัตตวรรค ภาค 6 เรื่องมารดาของพระกุมารกัสสปเถระ** ความว่า ภิกษุณีผู้เป็นมารดาของพระกุมารกัสสปเถระที่ถูกขับไล่จากสำนักภิกษุณีของพระเทวทัตเพราะเข้าใจว่านางประพฤติผิดพรหมจรรย์ ประชาชนจะตำหนิที่ภิกษุณีท้อง พระเจ้าปเสนทิโกศลเป็นประธานในการชำระความเรื่องนี้ โดยมีพระอุบาลีเถระร่วมกับอนาถบิณฑิกเศรษฐีและนางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นต้นร่วมกันตรวจครรภ์และสอบถามจนได้ความจริง พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงเป็นพยานในการพิสูจน์ข้อกล่าวหานั้นว่าภิกษุณีรูปนี้ท้องมาแต่ก่อนบวช และไม่ทราบว่าตนเองท้อง จึงได้มาบวชในสำนักภิกษุณี นางจึง

[20] ขุ.ธ.อ. (ไทย) 6/83–85.

[21] ขุ.ธ.อ.(ไทย) 7/184–188.

[22] ขุ.ธ.อ.(ไทย) 5/74–80.

ไม่ได้ประพฤติผิดพรหมจรรย์ อีกทั้งยังพระองค์ยังทรงรับลูกชายของนางคือพระกุมารกัสสปเอาไปเลี้ยงดูในพระราชวังอีกด้วย[23]

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนจักรกับอาณาจักรนั้นล้วนเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของกันและกัน โดยที่ต่างคนต่างให้ และต่างคนก็ต่างได้รับผลของการให้คือพระพุทธศาสนาได้รับความสะดวกด้วยปัจจัย 4 จากทางอาณาจักร และได้ประกาศพระศาสนาได้อย่างสะดวกมากขึ้น ในส่วนของอาณาจักรก็ได้รับผลจากการเข้ามาของพระพุทธศาสนา เช่น พระราชาได้มีผู้คนที่มีศีลมีธรรมในรัฐของตนมากขึ้น ไม่ก่อปัญหาขึ้น ทำให้บ้านเมืองเกิดความสงบสุข

สรุป

อำนาจเป็นสิ่งที่มีอยู่คู่กับการปกครอง สังคมใดมีการปกครอง สังคมนั้นก็ย่อมมีการใช้อำนาจ อำนาจที่ต้องการคืออำนาจที่เป็นธรรม (ธรรมวัส) เมื่อผู้ปกครองใช้อำนาจที่ไม่เป็นธรรม จึงสร้างความเดือดร้อนให้เกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคม

เศรษฐีเป็นผู้ที่มีทรัพย์สมบัติมาก รัฐไหนไม่มีเศรษฐี รัฐนั้นจะมีแต่ความยากจน จึงจำเป็นต้องแสวงหาเศรษฐีหรือทายาทของเศรษฐีที่อยู่ในเมืองหรือรัฐอื่น ๆ มาอยู่ประจำ เพื่อต้องการให้เศรษฐีนั้นช่วยทำให้ระบบเศรษฐกิจการค้าของเมืองมีความเจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้น

อาณาจักรและศาสนจักรล้วนมีความสัมพันธ์เนื่องถึงกัน มีลักษณะสนับสนุนส่งเสริมซึ่งกันและกัน อิงอาศัยกันโดยมีเจตนารมณ์ร่วมกันคือให้มีสันติสุขเกิดขึ้นในบ้านเมือง

[23] ขุ.ธ.อ.(ไทย) 6/17–19.

เอกสารอ้างอิง

กรมการศาสนา. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับสังคายนา**. กรุงเทพ ฯ : โรงพิมพ์การศาสนา, 2530.

ณัฐวุฒิ ถิรธมฺโม (รอดวงค์ศา), พระมหา. “ศึกษาวิเคราะห์การสงเคราะห์ระหว่างอาณาจักรกับศาสนจักรที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา : กรณีศึกษาพระเจ้าปเสนทิโกศลกับพระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พงษ์พันธ์ จันทรวราทิตย์. “บทบาทของเศรษฐีที่ปรากฏในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : ภาควิชาภาษาตะวันออก จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. **พระธัมมปทัฏฐกถา.** พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2541.

รังษี สุทนต์. “การศึกษาวิเคราะห์บทบาทของอนาถบิณฑิกอุบาสกที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2544.

อานนท์ อาภาภิรม. **รัฐศาสตร์เบื้องต้น**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์โอเดี้ยนสโตร์, 2545.

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:IGX6qusYCkJ [สืบค้นข้อมูลเมื่อ 16 ธันวาคม พ.ศ. 2555].